

'De daders zitten weer op hun troon' Peter Adriaenssens over ons geschonden mensbeeld

Ongewild werd Peter Adriaenssens een moreel baken in een samenleving in verwarring. Want wat zeg je nog tegen je kind als de buur een psychopaat blijkt te zijn, de bisschop een verkrachter, de collega's pestkoppen en papa een workaholic? 'Het zijn de volwassenen die de jongeren hun dromen afpakken.'

'Je zou denken dat door de vele echtscheidingen de jeugd niet langer gelooft in het huwelijk, maar we merken dat jongeren vastbesloten lijken om het beter te doen dan de vorige generatie'

Lieven Sioen

In het jaar van de valse schijn was het Peter Adriaenssens die vele maskers afrukte. De kinderpsychiater won het vertrouwen van honderden slachtoffers van misbruik binnen de Kerk en onthulde zo de ware omvang van de ellende. Maar hij hekelde ook de hypocrisie van de verontwaardiging. Want of het nu gaat om seksueel misbruik, pesten op het werk of een losgeslagen jeugd, nog al te vaak blijft de samenleving ziende blind voor wat er onder haar ogen fundamenteel fout loopt.

In 2010 bleek de sympathieke buurman een moordenaar te zijn en de joviale bisschop een kinderverkrachter. Schrikt u daar nog van?

'Veel collega's en ikzelf waren veeleer opgelucht dat het grote publiek enkele voorbeelden kreeg van dingen waar wij zo vaak mee geconfronteerd worden. Het is gemakkelijk om elke pedofiele pastoor als een monster af te schrijven of om een figuur als Dutroux te plaatsen, die uiteindelijk een marginale figuur was.'

'Misbruik brengt je mensenbeeld pas aan het wankelen als er iemand voor je zit die het perfecte leven combineert met de grootste gruwel. Daarom was het voor veel mensen slikken dat de gerespecteerde bisschop Vangheluwe jarenlang zijn neefje misbruikte. Ronald Janssens was dan weer het eerste burgervoorbeeld van de perfecte buurman met een duister geheim. 2010 heeft ons veel dichterbij de ware mens gebracht.'

Is uw mensbeeld veranderd?

'Eigenlijk niet. Binnen onze sector weten we dat het de mens moeilijk valt om goed te zijn. In ieder van ons schuilt de verleiding om zich in boosheid te laten varen, gaande van onaangenaam gedrag tot extreme gewelddadigheid. We moeten voortdurend een gevecht leveren om ons fatsoenlijk en democratisch te gedragen.'

Er schuilt een monster in ieder van ons, zou een bekende advocaat zeggen.

'We hebben inderdaad allemaal de capaciteit tot wreedheid in ons, maar lang niet iedereen zet die fantasie om in daden. Iedereen zal wel eens iemand dood wensen. Gelukkig voor de samenleving beseft de meerderheid van de bevolking dat die wraakzucht niets oplost.'

'Dat belet echter niet dat elke mens wel ergens, diep in zichzelf, een handgranaat heeft zitten, waar alleen in zeer uitzonderlijke omstandigheden de slagpin uit wordt gehaald. Ik las in de krant dat een arts zelf op zoek is gegaan naar de aanranders van zijn dochter. Bij die man is de slagpin er blijkbaar wel uit gehaald. Niemand kan zeggen welk zeer bij hemzelf de granaat kan doen ontploffen.'

'Als je echter ziet hoeveel slachtoffers geweld maakt, dan zijn er toch onvoorstelbaar veel mensen die erin slagen om niet het recht in eigen handen te nemen.'

Bent u het voorbije jaar niet harder geworden? U klonk vroeger altijd zalvend en begripvol. Nu plaatst u ouders en de maatschappij scherper voor de eigen verantwoordelijkheid.

'Mijn ervaring in de gesloten instelling van Everberg heeft daar een grotere rol in gespeeld dan de zaak-Vangheluwe. Ik ben in Everberg niet alleen scherper geconfronteerd met de jonge criminelen, maar ook met de tolerantie van hun ouders voor hun gedrag. Het is de samenleving die daar de rekening van betaalt.'

'Door de zaak-Vangheluwe voel ik wel nog meer dan vroeger de machteloosheid van het slachtoffer aan. Bijna vijfhonderd mensen hebben de voorbije maanden geen enkel teken van begrip of medeleven meer gekregen. De parlementaire commissie verhoort nu wel de verantwoordelijken van de Kerk, maar waar is de mildheid voor de slachtoffers? Wie stelt nog de vraag hoe we die concrete mensen verlossing kunnen schenken?'

'De vraag is des te relevanter omdat er in dit hele schandaal ook een collectieve schuld uitgeklaard moet worden. Dat ik voor al die getuigen niets meer kan doen, weegt heel zwaar.'

U hebt ook veel daders in de ogen gekeken. Wat blijft u van die ontmoetingen bij?

'Dat ook velen van hen geschonden personen zijn. We hebben met priesters gesproken die als kind zelf door een priester zijn misbruikt. Dan rijst de vraag waarom dat slachtoffer er toch voor kiest om geestelijke te worden.'

'Die antwoorden kunnen we alleen van de daders zelf krijgen. Het is belangrijk dat de samenleving begrijpt hoe het zo ver is kunnen komen. Want in de jaren 80 werd er wel al vrij over seks gesproken. Er liepen leken rond op de internaten en de eerste vertrouwenscentra waren opgericht. Toch zag de maatschappij niet wat er op zo'n internaat kon mislopen.'

'We hadden in de commissie het gevoel dat veel daders bereid waren daarover te praten. Om ons uit te leggen hoe het zo ver kon komen. Hoe ze te werk gingen. Bestond er een ondergronds circuit? Of handelden die priesters op hun eentje? Wat was het klimaat waarin ze hun daden rechtvaardigden?'

'Alleen vrees ik dat we door het torpederen van de commissie dit moment van waarheid hebben gemist. De daders zitten weer op hun troon. Honderd priesters van wie we de namen hebben, hopen nu dankzij de verjaringstermijn aan verantwoording te ontkomen.'

Had de commissie die vragen wel kunnen uitklaren?

'Ik denk het wel. We waren verrast dat de meeste priesters de feiten erkenden. Omdat ze bovendien met zovelen waren, voelden ze zich in zekere zin gesterkt om hun verhaal te doen. Er was een opening om het mechanisme van misbruik ook vanuit daderperspectief beter te doorgronden.'

'De vraag is belangrijk omdat het aantal pedofielen in een samenleving stabiel blijft. In de Kerk zitten ze niet meer. Maar waar zijn ze dan wel? Hoe opereren ze? Hoe kan ik weten of er in een kinderdienst niemand misbruik pleegt? Hoe weet de samenleving of een arts niet over de grens gaat?'

Die vraag kan ook paranoia creëren. Weinig mannen durven nog in een crèche of een kleuterschool te werken.

'En toch vind ik dat iedereen die met kinderen omgaat, hierop bevraagd moet worden. De beste verdediging is openheid. Binnen een relatie moeten ouders, in elkaars aanwezigheid, tegen de kinderen kunnen zeggen dat als vader of moeder over de grens gaat, ze het moeten vertellen. Het loopt fout als ouders zeggen dat misbruik overal gebeurt, behalve in het eigen gezin.'

Zoals het fout loopt als een vakbond beweert dat zijn leden niet pesten?

'Het publiek opent pas de ogen als er beelden zijn van de pesterijen. Toen die arbeider van MacTac vertelde dat hij was uitgekleeft en vastgebonden, geloofde niemand hem. Te vaak oordelen we dat het slachtoffer te veel fantasie heeft. Terwijl het net ons aan verbeeldingskracht ontbreekt. Zulke pesterijen kunnen maar voortduren omdat we ons niet kunnen inbeelden dat ze mogelijk zijn.'

We zijn bang van onze eigen kinderen, zei een Marokkaanse moeder na de rellen in Kuregem in deze krant. U hebt in Everberg veel van die jongeren ontmoet. Wat moet er met die verloren generatie gebeuren?

'Het zou al een eerste stap zijn als de samenleving, voorbij de verontwaardiging, de realiteit onder ogen zag. Een kind dat van jongs af thuiskomt in een gezin waarin niemand werkt, zal zolang het in de lagere school zit, doen wat de volwassenen zeggen. Maar tieners, die zichzelf noch hun ouders gerespecteerd voelen, zullen zich met geweld tegen dit land afzetten.'

'Het losgeslagen deel van onze jeugd is ook letterlijk losgelaten. Niemand kan er toch omheen dat dat probleemgedrag vooral voorkomt bij verwende jongeren en bij jongeren uit probleemwijken? Toch wil deze maatschappij niet ernstig nadenken over bijvoorbeeld arbeidsherverdeling. We zitten allemaal in een ratrace, waardoor we almaar harder werken ten koste van onze privé-tijd.'

'Maar misschien willen we de arbeid helemaal niet herverdelen, want dan zouden we weleens minder kunnen verdienen. Misschien staat het fundamentalisme van die Brusselse jongeren wel tegenover ons fundamentalistische verlangen naar steeds meer geld. Misschien moeten we ons de vraag stellen in welke mate het nieuws dat bijvoorbeeld grote bedrijven geen euro belastingen betalen, de agressie aanwakkert van jongeren die dan maar het geld pikken bij wie het heeft.'

In elke dader zal wel voor een stuk een slachtoffer schuilen. Maar op een bepaald moment wordt iedereen toch verantwoordelijk voor de eigen daden?

'Je kunt jongeren al vrij vroeg verantwoordelijk houden voor hun gedrag. Maar niet voor hun daden. Volwassenen plegen daden. Zij plannen, organiseren en weten wat de prijs is voor hun daden. Bij jongeren zijn hun lijf en brein nog in ontwikkeling. Daarom spreken we van gedragsstoornissen.'

'Opvoeden is onder meer jongeren verantwoordelijk stellen voor hun gedrag: we leren kinderen dat ze beleefd moeten zijn, ook al zijn ze nog te jong om met hun verstand te snappen waarom beleefdheid de wereld aangenamer maakt.'

'Dus ja, jongeren zijn verantwoordelijk voor hun criminele gedrag. Je zult mij niet horen zeggen dat we

geen jeugdgevangenissen nodig hebben. Maar zo'n gevangenis openen zonder in de nodige begeleiding te voorzien, is een schande.'

De grote jongerenenquête leerde ons dat de jeugd voor zijn 26ste wil trouwen, een huis wil kopen en een kind wil. Is de jeugd te conformistisch?

'Ik vind het net mooi dat zij tenminste nog durven te dromen. In theorie zou je denken dat de jeugd niet langer gelooft in het huwelijk, want geen enkele generatie is zo hard geconfronteerd met echtscheidingen. Maar we merken het tegendeel. Jongeren lijken vastbesloten om het beter te doen dan de vorige generatie.'

'Het zijn de volwassenen die de dromen van de jongeren afpakken. We vertellen onze kinderen dat ze geen pensioen meer zullen hebben. Dat de Chinezen hun banen zullen afpakken. Dat ze klimaatrampen zullen ondergaan. Terwijl we beter zouden erkennen dat wij, volwassenen, grandioos gefaald hebben in ons ecologische beheer, en dat we blij zijn dat er een nieuwe generatie aankomt.'

Maar zou u bij die nieuwe generatie niet wat meer verzet willen zien?

'Ik merk een stille vorm van rebellie. Jonge stellen durven weer strenger te zijn voor hun kinderen, en ik heb de indruk dat ze uitdrukkelijker zoeken naar een betere balans tussen privé en werk. Jongeren zijn ook bereid in te leveren om bijvoorbeeld maar vier dagen per week te moeten werken.'

'Ik zie dus veel tekenen van hoop. En ik weet zo zeker nog niet of de rebellie zal uitblijven. In Engeland komt de jeugd nu wel op straat tegen de astronomische schoolgelden. Inschrijvingsgelden vanaf tienduizend euro per jaar zijn een regelrechte putsch van de volwassenen op de kansen van de volgende generatie.'

Die jeugd staat nu voor het Glazen Huis in Antwerpen. Wordt u daar warm van of beschouwt u Music for Life, het goede doel van de jongerenzender Studio Brussel, als oppervlakkig engagement?

'Letterlijk warm, want we hebben deze week onze dochters en hun vrienden soep helpen verkopen op de Groenplaats. De solidariteit is er gelukkig nog. Kijk naar de zomervakanties in ons land: al die duizenden jongeren op concertweiden of op kamp met de jeugdbeweging, zonder noemenswaardige incidenten. Dat toont toch de kracht van de jeugd.'

2010 was ook het jaar van de assisenprocessen, waarop enkele heel jonge mensen terechtstonden. De soms compleet tegengestelde psychiatrische verslagen wekten de indruk dat gerechtspychiatrie à la tête du client wordt bedreven.

'Die indruk heb ik ook, en dat is verschrikkelijk. Ik ben vroeger ook als gerechtsexpert opgetreden, maar ben daar om die reden mee gestopt. Het was heel frustrerend om vast te stellen hoe weinig rekening de rechter hield met die verslagen.'

'Maar ik heb evengoed meegemaakt dat advocaten mijn conclusies terzijde schoven omdat ze indruisten tegen hun verdedigingsstrategie. Ethisch kan dat natuurlijk niet. Daarom ben ik voorstander van een onafhankelijk instituut, naar Nederlands model, waar justitie een beroep op kan doen.'

'Los daarvan blijft de gerechtspychiatrie een menswetenschap, en de menselijke geest heeft nog lang niet al zijn geheimen prijsgegeven. Dat noopt tot bescheidenheid. Een psychiater mag niet de verwachting wekken dat hij de waarheid in pacht heeft.'

In een maatschappij in verwarring bent u het voorbije jaar een moreel baken geworden. Woog die rol u niet zwaar?

'Ja. Ik zal blij zijn dat een jongere generatie mijn rol overneemt. Maar blijkbaar zoeken mensen ouderlijke figuren om op terug te vallen.'

'Aan de andere kant hebben mijn ervaring en mijn leeftijd me ongetwijfeld geholpen om niet te crashen als voorzitter van de commissie-Adriaenssens. Ik weet niet of dat me tien jaar geleden ook zou zijn gelukt.'

'Het was ook zwaar om de soms heel scherpe kritiek te incasseren of, omgekeerd, met de hooggespannen verwachtingen om te gaan. Niet alleen in de zaak-Vangheluwe, maar ook in mijn opvoedkundige werk. Ik heb me regelmatig verbaasd over de vragen die ouders mij in de opvoedingsrubriek van Het Nieuwsblad stellen. Daar heb je toch geen psychiater voor nodig, denk ik dan. Daar kun je het toch ook met je vrienden over hebben?'

Vond u 2010 een slecht jaar?

'Het was een kanteljaar in mijn leven. Ik kan nog niet genoeg afstand nemen om de precieze impact in te schatten, maar het jaar heeft sporen nagelaten. De confrontatie met die honderden slachtoffers heeft me met een zeer groot verantwoordelijkheidsgevoel opgescheept, dat ik niet makkelijk los.'

'Temeer omdat ik geschrokken ben van het gebrek aan mildheid voor die mensen. Een slachtoffer dat bijvoorbeeld een hele namiddag de Kamercommissie Justitie volgt, heeft niets gevoeld van bekommernis.

Dat doet me pijn. We leven in een harde wereld.'